

kende het vaste verlangen om te leven uit het 'gemeenschappelijk horen en gehoorzamen van het *ene Woord*, dat eigen inzichten transcendeert en relativeert'. Het zijn mooie woorden, maar gezien het grote percentage predikanten dat vertrok, deelde niet iedereen in dit 'vaste verlangen' en is hier sprake van legendevorming. Financiën en verschil in theologische opvattingen eisten hun tol.

Thema's

Herngreen beschrijft in zijn boek een groot aantal thema's, en waar mogelijk laat hij zien hoe bijzonder het H.v. daarin soms was. Ik wil er een vijftal uitlichten.

Een van de vruchten die Herngreen noemt, is de eigen liederenbundel die in 1933 door het H.v. werd aanvaard, de *Gezangen nevens de psalmen in gebruik bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (in Hersteld Verband)*.³⁹ De bundel bevatte 288 liederen, waarvan er 256 bestemd waren voor de eredienst, de overige voor 'samenkomsten van verschillende aard'. Het was het 'begin van vernieuwing der kerkzang in Nederland'.⁴⁰ Belangrijk was, aldus Herngreen, de aandacht voor het Engelse kerklied, waarmee de Duitse hegemonie werd doorbroken. Verder waren er bewerkingen van oude kerkelijke liederen opgenomen, evenals de bekende 'individueel-piëtistische' en 'mild methodistische' liederen van Jan de Liefde, Johannes de Heer en anderen. Opvallend is de aanwezigheid van acht liederen van J. Revijs, naast die van Camphuysen en Vondel. 'Het H.v. ontdekte ze weer'.⁴¹ Het meest karakteristiek acht hij de aanvulling van liederen met elementen van het christelijk geloof die tevoren niet werkelijk aan bod kwamen, met name het Koninkrijk Gods, waaronder vijftien liederen van vader en zoon Blumhardt. We vinden er, zo Herngreen, de oecumenische ruimte in terug, evenals het reformatorisch karakter van het Hersteld Verband. Maar meer dan Herngreen doet uitkomen, is dit de bundel van Hasper geweest, die de meeste bewerkingen voor zijn rekening had genomen en ook wat betreft de melodieën zijn zin doordreef.⁴² Toen hij enkele jaren later een eigen bundel uitgaf, kon hij dan ook de liederen uit bundel van het Hersteld Verband opnemen. Deze bundel was geen vrucht van het H.v., maar van het werk van Hasper. Zonder het H.v. had zijn bundel hoogst waarschijnlijk geen kans gehad, maar het H.v. had zonder hem geen bundel gehad.

Een tweede thema dat zich al spoedig aandiende, was de vraag naar de verhouding tot de andere kerken. De voorlopige classis had al afgevaardigden benoemd naar enkele oecumenische organisaties, maar van een fundamentele bezinning was nog geen sprake geweest. Wel werd er in de kerkelijke pers regelmatig aandacht

na het vertrek van Buskes een scheuring.

³¹ Over Vermaat zie men J. Exalto, 'Dominee tegen het formalisme. De ambtelijke lijdensweg van Cornelis Vermaat (1874-1960)', *Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* 2 (1999) 3-12. Over Aalders zie men M.J. Aalders, 'Ds J.C. Aalders als predikant van de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband', *DNK* 24 (2006) 18-30. Over Smitt zie men J. de Haas, *Gedenkt uw voorgangers* 1-v (Haarlem 1984-1989), aldaar III, 268.

³² In 1940 zou Van den Brink het Hersteld Verband verlaten en hervormd worden. In 1947 zou hij zich melden bij de vrijgemaakte kerk van zijn woonplaats Amersfoort. Over de problemen tussen Van den Brink met het H.v. zie men onder meer J.L. Jaspers, *Om de eenheid. Open brief aan H.C. van den Brink naar aanleiding van diens uit-treden uit de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband* (Zeist 1940).

³³ Van der Marel en De Ridder waren in 1945 overgestapt. Ik tel hen hier niet mee als 'overstappers' omdat toen duidelijk was dat de hereniging aanstaande was. Over de predikanten zie bijlage II.

³⁴ In 1947 gaf hij de wens te kennen om vrijgemaakt te worden, maar daarvan is het als gevolg van zijn overlijden niet meer gekomen. Zie Joh. de Haas, *Voorgangers*, IV, s.v. Van den Brink.